

“Aydınlanma Nedir?” Sorusunun Yanıtı

Answering the Question: What is Enlightenment?

Emre Bekir GÜVEN

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Siirt,
Türkiye

Siirt University, Faculty of Science and Letters,
Department of Translation and Interpretation,
Siirt, Türkiye

ÖZ

Aydınlanma, insanın, kendi neden olduğu toyluktan kurtulmasıdır. Toylu, insanın kendi aklını bir başkasının rehberliği olmaksızın kullanamayışıdır. Kendi neden olması demek, şayet nedeni akılsızlık değil de bir başkasının rehberliği olmaksızın aklı kullanmadaki kararlılık ve cesaret eksikliği ise, bu toyluktur. Sapere aude! Kendi aklını kullanma cesaretini göster! O halde aydınlanmanın sloganı budur.

Anahtar Kelimeler: Aydınlanma, Kant, Salt Akıl

ABSTRACT

Enlightenment is the liberation of man from immaturity of his own making. Immaturity is the inability to use one's own reason without the guidance of another. Self-caused immaturity is immaturity if it is not lack of reason, but lack of determination and courage to use reason without the guidance of another. Sapere aude! Dare to use your own reason! This, then, is the motto of enlightenment.

Keywords: Enlightenment, Kant, Pure Reason

Immanuel Kant'ın “Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?” adlı, 1784 yılında *Berlinische Monatschrift*'te yayımlanmış çalışmasıdır.

Geliş Tarihi/Received 22.03.2024
Kabul Tarihi/Accepted 24.03.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 29.06.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Emre Bekir GÜVEN

E-mail: emrebekirguven@gmail.com

Atıf: Güven, E.B. (2024). “Aydınlanma Nedir?” Sorusunun Yanıtı.

Korpusgermanistik, 3(1), 18-21.

Cite this article: Güven, E.B. (2024).

Answering the Question: What Is Enlightenment? *Korpusgermanistik*, 3(1), 18-21.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Aydınlanma, insanın, kendi neden olduğu toyluktan kurtulmasıdır. Toyluk¹, insanın kendi aklını² bir başkasının rehberliği olmaksızın kullanamayışıdır. Kendi neden olması³ demek, şayet nedeni akılsızlık değil de bir başkasının rehberliği olmaksızın aklı kullanmadaki kararlılık ve cesaret eksikliği ise, bu toyluktur. Sapere aude! Kendi aklını kullanma cesaretini göster! O halde aydınlanmanın sloganı budur.

Tembellik ve korkaklık, insanların büyük bir kısmının, doğa onları yabancı rehberliğinden kurtardıktan (*naturaliter maiorennnes*) sonra bile, hayatları boyunca toy kalmayı istemelerinin ve başkalarının onlara koruyuculuk⁴ yapmasının bu kadar kolay gelmesinin nedenleridir. Toy olmak⁵ o denli rahattır. Benim yerime düşünen bir kitaba, benim yerime vicdanına başvuran bir din adamına, benim yerime perhize karar veren bir hekime ve benzerlerine sahipsem; o zaman kendi başıma çabalamama gerek kalmaz. Ödeme gücüm varsa, düşünmeme gerek yoktur; başkaları bu can sıkıcı⁶ işi benim adıma devralır. İnsanların (kadın cinsinin⁷ tamamı dahil) büyük çoğunluğunun, olgunluğa adım atmanın zahmetli olduğunun yanı sıra çok tehlikeli olduğunu düşünmesi, onların gözetimini büyük yardımseverlikle üstlenen vesayet sahipleri tarafından sağlanmaktadır. Önce hayvanlarını aptallaştırıp, bu sessiz yaratıkların esir edildikleri ve kilitlendikleri arabadan dışarı bir adım bile atmaya cesaret edememeleri sağlanır. Sonra da hayvanlara, yalnız başlarına gitmek istemeleri durumunda onları bekleyen tehlike gösterilir. Aslında bu tehlike, şimdilik o denli büyük değildir; çünkü birkaç kez düşmenin ardından yürümeyi öğrenirler. Ancak tek başına bu tarz bir uyarı çekingelik oluşturur ve genellikle tüm çabalamaya girişimlerini engeller.

Bu durumda, her insanın neredeyse doğası haline gelmiş toyluktan sıyrılması güçtür. Hatta bu toyluktan hoşlanır ve içerisinde bulunduğu an itibarıyla kendi aklını kullanma becerisini gerçekten kaybeder; çünkü hiçbir zaman bu girişime izin verilmemiştir. Kişinin doğal yeteneklerinin akıl yolunda kullanımı veya daha çok kötüye kullanımının mekanik araçları, yani yasalar ve formüller, durmaksızın devam eden toyluğun prangalarıdır. Bunları kırmaya çalışan kişi en küçük engelde bile ancak zayıf bir sıçrama yapar; çünkü bu tarz özgür davranışlara alışkın değildir. Bu yüzden, kendi kişiliklerini⁸ işleyerek kendilerini toyluktan kurtarabilen, buna rağmen sağlıklı bir sıçrama yapabilen çok az kişi vardır.

Fakat halkın, kendi kendine aydınlanması mümkün olabilir; evet sadece, halka bu özgürlük tanındığında bile, bu sonuç neredeyse kaçınılmazdır. Çünkü, toyluğun boyunduruğundan kendi çabaları ile kurtulduktan sonra, kişinin kendi değerine dair makul bir değerlendirme yapabilme ruhunu ve bağımsız düşünebilmeyi yaygınlaştıracak, kendi kendine düşünebilen

insanlar olacaktır; atanmış vesayet sahipleri arasında bile. Burada özellikle önemli olan nokta, öncesinde bu boyunduruk altına alınmış olan halkın, aydınlanma yeteneği olmayan vesayet sahiplerinin bazıları tarafından bu boyunduruk altında kalmaya zorlanması ve buna teşvik edilmesidir. Ön yargılar aşılacak bu denli zararlıdır; çünkü sonuç olarak bu ön yargılar bizzat onları oluşturanlardan veya öncüllerinden intikam alırlar. Bu yüzden bir halk ancak sürece yayarak⁹ aydınlanmaya erişebilir. Bir devrim üzerinden kişisel despotizm, açgözlü ve otoriter baskıdan sıyrılmak belki sağlanabilir, ancak mantaliteye dair gerçek reform hiçbir zaman ortaya çıkmayacaktır; aksine, düşünemeyen kalabalığın yönetilmesine hizmet eden, tam da öncülleri gibi yeni ön yargılar oluşur.

Bu aydınlanma için oysaki *özgürlükten* başka bir şey gerekli değildir; özgürlük olarak adlandırılacak bu şeyler arasında en masumu, kişinin, tüm boyutlarıyla aklından *kamusal fayda*¹⁰ sağlamasıdır. Fakat bu defa da her taraftan gelen çağrıyı duyuyorum: *Akil yürütmeyin!*¹¹ Askeri yönetim diyor ki: Akil yürütmeyin; aksine, talim yapın! Ekonomi yönetimi: Akil yürütmeyin; aksine, ödeyin! Dini yönetim: Akil yürütmeyin; aksine, inanın! (Bu dünyada sadece tek bir efendi¹² diyor ki: Ne kadar ve ne konuda isterseniz *akil yürütün, ama itaat edin!*) Burada, her noktada özgürlüğün kısıtlanması söz konusudur. Peki ama hangi kısıtlama aydınlanmaya engel, hangisi değil, hangisi tam tersine destekleyicidir? - Yanıt veriyorum: Kişinin, aklını *kamusal* fayda için kullanması her daim serbest olmalıdır ve sadece bu tek başına bile insanlar arasında aydınlanmayı gerçekleştirebilir; aklın *kişisel kullanımı*¹³ ise aydınlanmanın ilerleştiği engellenmeden, yaygın ve çok sıkı bir şekilde kısıtlanabilir. Ancak kişinin kendi aklını *kamusal fayda* için kullanmasından anladığım, *bilge*¹⁴ olarak kişinin, *okur dünyasının*¹⁵ oluşturduğu kitlenin tamamının faydasına sunmasıdır. Kişisel kullanım olarak adlandırdığım ise kendisine verilen belirli bir *sivil konum* veya makamda kişinin kendi aklından ortaya çıkardıklarıdır. Bu defa da yapay bir görüş birliği aracılığıyla iktidar tarafından *kamusal* amaçlara doğru yönlendirmek veya en azından bu amaçların zarar görmesini engellemek için, ortak varlığın bazı üyelerinin pasif kalmasının etkisiyle, ortak varlığın çıkarına olan bazı işlemlerde belirli bir mekanizma gereklidir. Elbette bu noktada akıl yürütmeye izin yoktur; aksine, kişi itaat etmek zorundadır. Fakat şayet makinenin bu parçası kendisini ortak varlığın tamamının, evet, hatta dünya vatandaşı toplumunun¹⁶ bir üyesi ve bunun sonucunda da halka eserleriyle gerçek anlamda hitap eden bilge bir kişi niteliğinde görürse; kısmen pasif üye olarak maruz bırakıldığı işlemlerle ilgili herhangi bir sorun yaşamaksızın en azından akıl yürütebilir. Böylece üstlerinden emir alan bir askerin bu emrin yerinde ve yararlı olup olmadığı konusunda sesli olarak düşünmek istemesi felakete

¹ Alm.: Unmündigkeit.

² Alm.: Verstand. Alternatif sözcükler: Zihin, algı.

³ Alm.: Selbstverschuldet.

⁴ Alm.: Vormund, Vormünder. Alternatif sözcükler: Koruyucular, vesayet sahibi.

⁵ Alm.: Sein. Alternatif sözcük: Oluş, kalmak.

⁶ Alm.: Verdrießlich.

⁷ Alm.: Das schöne Geschlecht. Alternatif sözcükler: Güzel cins, zayıf cins, cins-i latif.

⁸ Alm.: Geist. Alternatif sözcükler: Ruh, zihin.

⁹ Alm.: Langsam. Alternatif sözcük: Yavaşça, yavaş yavaş.

¹⁰ Alm.: Öffentlicher Gebrauch.

¹¹ Alm.: Räsonnieren. Alternatif sözcük: Düşünmek.

¹² Alm.: Herr. Alternatif sözcük: Tanrı.

¹³ Alm.: Privatgebrauch.

¹⁴ Alm.: Gelehrter.

¹⁵ Alm.: Leserwelt.

¹⁶ Alm.: Weltbürgergesellschaft.

neden olacaktır; itaat esastır. Fakat ordu hizmeti esnasında bu askerin, bilge kişi olarak hatalar hakkında yorum yapması ve bunları halkın değerlendirmesine sunması, haklı olarak, engellenemez. Vatandaş, kendisine yüklenen görevleri yerine getirmeyi reddedemez; hatta şayet kendisi tarafından yerine getirilmesi gerekiyorsa, bu tarz yükümlülüklerden doğan ağır¹⁷ suç, skandal olarak cezalandırılabilir. Aynı durum, bir vatandaşın, görevinden bağımsız olarak bilge kişi olarak ihalelerin uygunsuzluğu veya adaletsizliği hakkında görüşlerini açıkça ifade etmesi durumunda da geçerlidir. Aynı şekilde bir din adamı, kateşizm öğrencilerine¹⁸ ve cemaatine, hizmet ettiği kilisenin simgesine uygun olarak ders vermekle yükümlüdür, çünkü bu şart ile kabul edilmiştir. Fakat bilge kişi olarak söz konusu simgede hatalı olan noktalar hakkında dikkatlice irdelenmiş, iyi niyetli düşüncelerinin yanında din ve kilise varlığının daha iyi düzenlenmesine dair önerilerini halka bildirme özgürlüğüne hatta görevine sahiptir. Ek olarak burada vicdanın sorumlu tutulabileceği hiçbir şey de yoktur. Çünkü kişi, kilise temsilcisi olan görevine dayanarak öğrettiği şeyi, kendi takdirine göre öğretme yetkisine sahip olmadığını göz önünde bulundurarak, aksine talimatlara uygun olarak ve bir başkasının adına ders vermekle görevlendirildiği bir şey olarak sunar. Şöyle der: Kilise bunu veya şunu öğretiyor; bunlar kilisenin araç olarak kullandığı delillerdir¹⁹. Ondan sonra cemaati için tam bir inançla altına imzasını atacağı ve dersini vermeyi üstlendiği yasalardan tüm pratik faydaları alır; çünkü içlerinde hakikatin saklı olması tamamen imkansız değildir, fakat her halükarda iman²⁰ ile çelişen hiçbir şey bulunmaz. Çünkü kişi sonucusunu bulacağına inansaydı, görevini vicdanına dayanarak yürütemezdi; istifa etmek zorunda kalırdı. O halde görevli bir öğretmenin, cemaati önünde aklına başvurması, her ne kadar büyük bir toplantı olsa da sadece evi kapsadığı için, yalnızca *kişisel kullanım*dir; bu göz önüne alındığında, yabancı olduğu bir görevi yerine getirdiği için rahip olarak özgür değildir ve olmaya hakkı da yoktur. Buna karşılık, asıl halka yani dünyaya eserleri üzeri aracılığıyla seslenen bilge bir kişi ve bunun sonucunda aklını *kamusal fayda* için kullanan din adamı olarak kendi aklını kullanma ve kendi adına konuşma konularında sınırlandırılmamış özgürlüğün tadını çıkarır. Çünkü halkı elinde tutan vesayet sahiplerinin (dinsel konularda) bizzat kendilerinin olgunluklarını kaybetmeleri, tutarsızlıkların devamı olan bir tutarsızlıktır.

Fakat kilise toplantısı veya saygıdeğer bir sınıf²¹ (kendilerini Hollandalılar arasında adlandırdıkları şekliyle) gibi din adamlarından oluşan topluluğun, üyelerinin her biri üzerinde ve onlar aracılığıyla da halk üzerinde bitmek bilmeyen bir vesayet uygulamak ve hatta bunu ebedi kılmak için, değişmeyecek belirli bir simge üzerine yemin ederek kendisini buna adama hakkına sahip olması gerekir mi? Ben diyorum ki: Bu tamamen imkansızdır. İnsan türünün ileriki aydınlanma aşamalarını sonsuza kadar engelleyecek böyle bir sözleşme tamamen sıfır²² ve geçersizdir; ve bu sözleşmenin aynı zamanda en yüksek erk²³ tarafından, meclis ve en ciddi barış anlaşmaları tarafından onaylanması gerekir. Bir çağ²⁴ ittifak kurup bir sonraki çağın

(özellikle çok önemli olan) bilgilerini geliştirmeyi, hatalardan arınmayı ve aydınlanma konusunda daha ileriye ulaşmasını engelleyecek bir duruma sokma üzerine komplo kuramaz. Bu, asıl amacı tam da daha ileriye ulaşma olan insan doğasına karşı bir suç olur; sonraki nesiller de bu yetkisiz ve kabul edilemez kararları reddetme hakkına tamamen sahiptir. Bir halkın önüne yasa olarak konulabilecek her şeyin mihenk taşı şu soruda yatmaktadır: Bir halk, kendisine böyle bir yasayı kendi eliyle dayatabilir mi? Bu, daha iyi bir şey elde etme beklentisiyle, belirli bir düzen yerleştirmek için her vatandaşa, özellikle din adamlarına, bir bilge niteliğinde, herkese açık şekilde, yani eserleriyle mevcut kurum ve kuruluşların aksaklıkları hakkında, din müessesesinin kendi algılarına göre değiştirilmesi konusunda birleşen cemaatlerin, her şeyi olduğu haliyle yeterli görenleri engellemeksizin koruma altına almak için (hepsinin olmasa da) seslerini birleştirerek iktidarın önüne bir öneri getirebilmesi, bu işlerin doğasının anlaşılması ve kamuoyunda bu boyuta ulaşip kanıtlanıncaya kadar, kurulu düzenin devam ettiği esnada yorum yapma özgürlüğü tanınması halinde kısa bir süreliğine mümkün olabilir. Fakat bir insanın hayatı boyunca dahil, hiç kimse tarafından alenen sorgulanamayan bir din anayasası²⁵ üzerinde birleşmesine ve böylece insanlığın daha iyiye ulaşma yönünde ilerlemesini adeta yok etmesine ve verimsizlik sonucunda da sonraki nesilleri dezavantajlı kılmasına kesinlikle izin verilmez. Gerçi bir insan, kendi sorumluluğunda olan konunun sınırları çerçevesinde aydınlanmayı kendi iyiliği için bir süreliğine erteleyebilir; ancak bundan vazgeçmek, ister kendisi için olsun, ister sonraki nesiller için, insanlığın kutsal haklarını ihlal etmek ve ayaklar altına almak anlamına gelir. Fakat halkın, kendi kaderine karar veremediği konuda, bir hükümdarın karar alabilmesi daha az mümkündür; çünkü hükümdarın yasama yetkisi²⁶ halkın tüm iradesini kendi iradesiyle birleştirmesinden ileri gelir. Hükümdar şayet sadece gerçek veya sözde gelişimin kamusal düzen ile bir arada var olduğuna dikkat ederse, bu yolla kullarının, manevi kurtuluşları için gerekli gördükleri şeyleri sadece kendilerinin yapmalarına izin verebilir; bunun ona dokunan hiçbir tarafı yoktur, ama bir kişinin başka bir kişiyi aynı konuda, tüm açılardan kendi yeteneğine göre belirlemesinin ve teşvik etmesinin şiddetle engellemesinin önünü almak ise onun işidir. Şayet kullarının algısını düzenlemeye çalıştığı eserlerinde kendi saltanatın mekanizmasını överek, üstelik bunu hem *Caesar non est supra grammaticos* suçlamalarına maruz kaldığı kendi yüksek algı açısından yaparak hem de bir tiranın, kendi devletindeki ruhsal despotizmi diğer kullara karşı desteklemek suretiyle sahip olduğu en yüksek erki küçük düşürerek bu işe karışırsa aynı şekilde ve hatta daha ileri boyutta kendi haşmetini yok eder.

Peki şayet sorulursa: Şu an *aydınlanmış* bir çağda mı yaşıyoruz? Yanıt şöyledir: Hayır, ama *aydınlanmanın* çağında. Şu an görüldüğü kadarıyla, bir bütün olarak insanların dinsel konularda bir başkasının rehberliği olmaksızın kendi akıllarını iyi bir şekilde kullanabilme durumunda olmaları veya bu duruma maruz bırakılabilmeleri için hala çok şey eksiktir. O yöne doğru özgürce

¹⁷ Alm.: Vorwitzig. Alternatif sözcükler: Küstah, arsız.

¹⁸ Alm.: Katechismusschüler.

¹⁹ Alm.: Beweisgrund.

²⁰ Alm.: Innere Religion.

²¹ Orj.: Classis.

Korpusgermanistik

²² Alm.: Null.

²³ Alm.: Gewalt.

²⁴ Alm.: Zeitalter. Alternatif sözcük: Dönem.

²⁵ Alm.: Religionsverfassung. Alternatif sözcük: Din anlayışı.

²⁶ Alm.: Ansehen.

evrilmenin ve umumi aydınlanmanın veya insanın kendi neden olduğu toyluktan kurtulmanın önündeki engellerin giderek azaldığı alanın açıldığına dair net göstergeler vardır. Bu itibarla, bu dönem, aydınlanma çağı veya Friedrich yüzyılıdır.

Dinsel konularda insanlara hiçbir şey dayatmadığını, aksine bu konuda tam bir özgürlük tanıdığını görev bildiğini söylemeyi, kendisine göre onursuz bulmayan, yani hoşgörünün²⁷ kibirli adını kendiliğinden reddeden bir prens aydınlanmış bir kişidir ve toy insan türünü en azından iktidar baskısından kurtaran ve herkese vicdanla ilgili meselelerde kendi aklını kullanma özgürlüğü tanıyan kişi olarak minnettar dünya ve sonraki nesiller tarafından övülmeyi hak eder. Onun yönetimi altında saygın din adamları, kabul görmüş olan simgelerinden oraya buraya saçılan yargı ve algıları, bilge kişi niteliğinde dünyaya kontrol ettirmek üzere, resmi görevlerine zarar vermeksizin özgürce ve açıkça sunabilirler; resmi görev ile kısıtlanmamış olan diğerleri ise bundan fazlasını yapabilirler. Özgürlüğün bu ruhu, kendini bile yanlış anlayan bir iktidarın dıştan engellemeleriyle savaştığı noktada da yayılır. Çünkü bu, kamusal barış²⁸ ve ortak varlığın birliği için söz konusu olan özgürlükte asgari gerekliliğin sağlanması gerektiğine dair bir örnek teşkil eder. Birileri tarafından salt kasıtlı olarak orada tutulmamaları durumunda, insanlar kendiliğinden, kendi kendilerini hamlıktan²⁹ çıkacak şekilde şekillendirirler.

İnsanların kendi neden oldukları toyluktan kurtuluşu olan aydınlanmanın özünü³⁰, sanat ve bilimlere karşısında hükümdarlarımız vesayet sahibi rolü yapmaya ilgi duymadıkları için, ilk olarak *dinsel konular* ile, ardından tüm konular içerisinde en tehlikelisi ve aynı zamanda en onur kırıcısı olan toyluk ile birleştirdim. Fakat ilkine teşvik eden bir devlet başkanının düşünme biçimi daha da ilerler ve kullarına kendi akıllardan *kamusal* fayda oluşturmanın ve dünyaya daha iyi bir oluşum üzerine hatta var olanın açık eleştirisiyle, düşünceleri açık bir şekilde ortaya koymanın, böylece saygı duyduğumuz öncesinde henüz hiçbir hükümdarın olmadığını gösteren kusursuz bir örneğe sahip olmanın kendi *yasama sistemi* hesaba katıldığında bile tehlikesiz olduğunu anlar.

Fakat sadece, kendi kendine aydınlanmış, gölgeden korkmayan, aynı zamanda kamusal barışı tesis etmek üzere disiplini sağlanmış sayıca zengin bir orduyu elinde tutan kişi, - bağımsız bir devletin³¹ cesaret edemediği şeyi söyleyebilir: *Ne kadar isterseniz ve ne hakkında isterseniz, akıl yürütün; sadece itaat edin!* Böylece burada insani konulara dair tuhaf, beklenmedik bir gidişat kendini gösterir; daha deniş bakıldığında neredeyse her şeyin paradoks olduğu diğer konularda olduğu gibi. Kamusal özgürlüğün daha üst bir aşaması, halkın ruhunun özgürlüğü için faydalı görünür, ancak önüne aşılabilir engeller koyar; buna karşın, kamusal özgürlüğün daha alt bir aşaması, bu gidişata, varlığının sonuna kadar genişleme imkanı sağlar. Şayet doğa bu sert kabuğun içinde en hassas şekilde ilgilendiği tohumu, yani *özgür düşünme* eğilim ve mesleğini, yetiştiriyse: bu tohum yavaş yavaş halkın düşünce biçimine (böylece *özgürlüğe doğru hareket etme* kabiliyeti giderek artar) ve hatta sonunda *iktidarın*, kendisinin de uygun

bulduğu temel ilkelerine ve an itibarıyla *makineden fazlası* olan insana, sahip olduğu onuruna uygun olarak davranma konusuna etki eder.

Prusya'da Königsberg, 30 Eylül 1784

²⁷ Alm.: Toleranz. Alternatif sözcük: Tolerans.

²⁸ Alm.: Ruhe. Alternatif sözcük: Huzur.

²⁹ Alm.: Rohigkeit. Alternatif sözcük: Çiğlik.

³⁰ Alm.: Hauptpunkt.

³¹ Alm.: Freistaat.